

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

УДК 347.15:004

О.В. ПУШКІНА,

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

І.М. ГРИЩЕНКО,

*викладач кафедри права
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У статті розглядаються проблеми правового регулювання захисту честі, гідності, ділової репутації фізичної особи з огляду на поширення недостовірної інформації в мережі Інтернет.

Ключові слова: захист честі, гідності, ділової репутації; Інтернет, відповідальність, фізична особа, законодавство, судова практика.

Як традиційне право людини свобода думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань постійно змінюється відповідно до розвитку нових технологій. Сучасний стан розвитку мережі Інтернет дозволяє реалізовуватися свободі думки і слова, а також забезпечує швидку передачу інформації необмеженому колу осіб. Сьогодні все частіше виникають ситуації, коли в Інтернеті розміщується неперевірена інформація, яка не відповідає дійсності.

Вільний обмін інформацією в мережі Інтернет має безліч позитивних сторін, але предметом цього дослідження є один із його негативних аспектів, а саме – порушення особистих немайнових прав особи внаслідок поширення про неї недостовірної інформації. При поширенні недостовірної інформації відбувається маніпулювання уявленням суспільства про особисті та ділові якості певних осіб, що може призвести до їх погіршення.

В Україні існує дуже велика кількість Інтернет-ресурсів, які дозволяють розмістити інформацію про кого б то не було практично без обмежень. Це означає, що ніхто не може бути абсолютно захищеним від посягання на його честь, гідність та ділову репутацію.

Науковою базою статті є теоретичні розробки, праці таких цивілістів, як Д.Д. Луспеник, О. Шторин, І.А. Воронов, В. Ямпольський, Т. Коташевська, І. Диба та інших, які досліджували проблеми захисту честі, гідності та ділової репутації фізичних осіб.

Першочергово Інтернет створювався як мережа для вільного поширення та одержання корисних для суспільства даних з урахуванням норм права і морально-етичних принципів, що забезпечують соціальну справедливість і рух у напрямі до свободи. Проте, на жаль, сьогодні Інтернет перетворився на повсякденний засіб передачі будь-якої інформації, не завжди достовірної, що досить часто призводить до порушення честі, гідності та ділової репутації.

Поява комп'ютерних та мережевих технологій, телекомунікаційних систем зв'язку і очевидний інформаційний вибух сучасного суспільства по-новому піднімають питання захисту цих найвищих соціальних цінностей.

Варто зазначити, що існуючі законодавчі акти у сфері цивільного права ще не відповідають сучасному рівню розвитку правовідносин у сфері Інтернет-простору і не в змозі вирішувати проблеми, які виникають.

Однією з таких проблем є той факт, що провайдери як основні суб'єкти глобальної мережі, що забезпечують доступ до інформації та надають відповідні послуги, не мають змоги контролювати увесь обсяг інформації, яка розміщується у мережі, тому що фізично вона може знаходитися на комп'ютері, який має назву WWW-сервера (розподільна система, що надає доступ до пов'язаних між собою документів, які розміщені на різних комп'ютерах, що підключені до Інтернету) та знаходиться у будь-якій частині земної кулі [6, с. 211].

Інша проблема полягає у тому, що відсутній облік користувачів (фізичних та юридичних осіб), які створюють, отримують та надсилають інформацію, що призводить до неконтрольованості їхніх дій, а, відповідно, і до можливості уникнути відповідальності у випадках посягання на честь, гідність та ділову репутацію [6, с. 211].

З однієї сторони, можливість вільного висловлювання в мережі Інтернет користувачам гарантовано ст. 34 Конституції України – право на свободу думки та слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань. Встановлюється, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або у інший спосіб – на свій вибір [1]. Однак така інформація повинна поширюватися із дотриманням законодавчих норм про її достовірність та не ганьбити честь, гідність та ділову репутацію інших осіб, чого часто не відбувається. У таких випадках виникає питання, як захистити свою честь, гідність та ділову репутацію у разі їх порушення у всесвітній мережі Інтернет, та хто буде нести відповідальність за таке порушення.

По-перше, право людини на честь і гідність, як і право на життя та здоров'я, належить до основних прав і свобод, бо виникає у людини від народження. Відповідно до ст. 3 Конституції України честь і гідність людини визнані найвищою соціальною цінністю [1]. Порушення цих фундаментальних прав вимагає відповідного захисту. Ст. 55 Конституції України вказує, що кожен має право будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань [1]. Згідно зі ст. 15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Чинне законодавство України виокремлює два способи захисту: загальні та спеціальні, які застосовуються в судовому та позасудовому порядку. Отже, у випадку розміщення в мережі Інтернет інформації, що порушує честь, гідність та ділову репутацію, особа, права якої порушено, може або безпосередньо звернутися до особи, яка здійснила певне порушення, з вимогою про спростування такої інформації, або до суду. В окремих випадках, що прямо передбачені чинним законодавством (ч. 1 ст. 277 Цивільного кодексу України, п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» № 1 від 27.02.2009 р.), фізична особа також має право вимагати спростування недостовірної інформації у випадку, коли вона поширена стосовно інших осіб. Насамперед це стосується членів сім'ї фізичної особи, наприклад, подружжя, батьки, діти, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки тощо. Однак таке поширення неправдивої інформації стосовно членів сім'ї фізичної особи повинно порушувати особисті немайнові права саме цієї фізичної особи. Такий же порядок передбачений і для права на спростування та відповіді щодо неправдивої інформації, яка була поширена стосовно осіб, що померли. У цьому випадку суб'єктом, що має право вимагати спростування цієї інформації чи дати на неї відповідь, законодавець визнає членів сім'ї померлої особи, її близьких родичів та інших зацікавлених осіб. При цьому зазначені особи також вважаються такими, що насамперед діють у власному інтересі і потребують захисту саме власних особистих немайнових прав і лише опосередковано доброго імені померлої особи [2, ст. 277].

Що стосується суб'єктів, які зобов'язані нести відповідальність за поширення недостовірної інформації, що порочить честь, гідність та ділову репутацію, то відповідно до п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» № 1 від 27.02.2009 р. належним відповідачем у разі поширення оспорюваної інформації в мережі Інтернет є автор відповідного інформаційного матеріалу та власник веб-сайту, осо-

би яких позивач повинен встановити та зазначити у позовній заяві. Якщо автор поширеної інформації невідомий або його особу та/чи місце проживання (місцезнаходження) неможливо встановити, а також коли інформація є анонімною і доступ до сайту – вільним, належним відповідачем є власник сайту, на якому розміщено зазначений інформаційний матеріал, оскільки саме він створив технологічну можливість та умови поширення недостовірної інформації [4, п. 12]. Дані про власника веб-сайту можуть бути затребувані відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. в адміністратора системи реєстрації та обліку доменних назв та адреси українського сегмента мережі Інтернет. Проте таку інформацію можна затребувати лише в процесі судового провадження або в рамках подання клопотання про забезпечення доказів, що, у свою чергу, не дозволяє своєчасно визначитися із суб'єктивним складом учасників судового процесу. Дані про власника веб-сайту можуть бути затребувані відповідно до вимог ст. 30 та 65 Господарського процесуального кодексу України, прийнятого 06.11.1991 р., від товариства з обмеженою відповідальністю «Хостмайстер», яке на цей час адмініструє систему реєстрації та обліку доменних назв і адресу українського сегмента мережі Інтернет. Після здійснення заходів, пов'язаних з переделегуванням прав адміністрування, ці функції має здійснювати «Український мережевий інформаційний центр» (UANIC – вповноважена організація з адміністрування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет) [9]. Якщо інформацію, яка завдає шкоди діловій репутації було розповсюджено на Інтернет-сайті (хоча б і не зареєстрованому як засіб масової інформації) і судом встановлено, що така інформація не відповідає дійсності, то згідно із судовим рішенням її має бути спростовано на тому ж самому сайті з додержанням вимог, визначених ч. 3–6 ст. 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». У разі, коли відповідну інформацію розповсюджено у вигляді повідомлень не власником сайту, доступ до якого є вільним, а третіми особами, що є анонімними, то відповідальність за таке розповсюдження інформації та завдану у зв'язку з цим шкоду діловій репутації фізичної особи має нести саме власник сайту, оскільки його діяльність створила технологічні можливості та умови для поширення негативної інформації, яка не відповідає дійсності та порушує права і законні інтереси особи. У той же час, якщо Інтернет-сайт зареєстровано не в Україні та відомості про його власника встановити неможливо, то відповідно до правової позиції Верховного Суду України у такому випадку суд вправі за заявою зацікавленої особи встановити факт неправдивості цієї інформації та спростувати її в порядку окремого провадження (п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»).

Окрім того, деякі питання виникають з приводу поширення неправдивої інформації, що ганьбить честь, гідність та ділову репутацію у випадку, коли вона набула свого поширення внаслідок помилки, що є результатом недосконалої чи тимчасового збою програмного забезпечення. Таке можливе у випадку, коли особа відправляла інформацію іншій особі, якої вона стосується, проте попри її волю, внаслідок збою в комп'ютерній мережі чи помилці при комп'ютерній розсилці інформації її було доставлено іншим адресатам. У такому випадку правильно буде разом з особою, що поширила цю інформацію, покласти відповідальність і на фірму-розробника цього програмного забезпечення чи особу, що відповідає за його якість. Однак це правило буде чинне лише у випадку, коли цей програмний продукт ліцензійний [7].

У випадку розміщення недостовірної інформації, що ганьбить честь, гідність та ділову репутацію, в мережі Інтернет, особа повинна надати до суду докази розміщення цієї інформації. Перш за все, відповідно до п. 9 Інструктивних вказівок Державного арбітражу СРСР № И-1-4 від 29.06.1979 року «Про використання як доказів документів, підготовлених за допомогою електронно-обчислювальної техніки», які на сьогодні не втратили чинності, дані, що містяться на технічному носії (перфострічці, перфокарті, магнітній стрічці, магнітному диску тощо), можуть бути використані як докази в справі тільки у випадках, коли вони перетворені у форму, придатну для звичайного сприйняття і збереження в справі [5]. Отже, з цього можна зробити висновок, що формою, придатною для звичайного сприйняття і збереження в справі, може бути паперовий носій – роздруковані сторінки з Інтернету з посиланням на адресу сайту та автора статті, якщо ця інформація відома, а також дискета, що містить файли з цими сторінками.

Проте, на нашу думку, є неприйнятним, коли суди виносять рішення, спираючись лише на роздруковку тієї чи іншої Інтернет-сторінки, яку як доказ демонструють позивачі. Справа в тому, що за сучасних можливостей копіювальної техніки «зробити» такий доказ дуже легко. Найбільш прийнятним способом доведення юридичного факту порушення чийх-небудь прав у мережі Інтернет вважаємо завірення у нотаріуса Інтернет-сторінок. Зацікавлена особа має скласти на ім'я нотаріуса запит, у якому просить засвідчити факт знаходження спірної інформації за певною адресою в Інтернеті. У такому запиті слід вказати адресу сторінки, конкретні спірні фрази або вирази, обґрунтувати мету забезпечення доказів. Нотаріус встановлює місце знаходження інформації в Інтернеті, роздруковує її на паперовому носії, перевіряє наявність запитованої інформації в роздрукованому примірнику. Таким чином, він виконає кілька нотаріальних дій: отримання доказів і огляд цих доказів. Завіряючи огляд Інтернет-сторінки, нотаріус має вказати, яким чином він отримав доступ до інформації, описати послідовність своїх дій. Завірена роздруковка буде належним письмовим доказом. Але, на жаль, наша судова система таку практику на цей час не використовує [8].

Також необхідно звернути увагу на те, що особа, яка поширила недостовірну інформацію в мережі Інтернет, щоб не нести відповідальності за таке поширення може знищити таку інформацію, оприлюднення її в мережі Інтернет припиниться, і ознайомлення судді з цією інформацією безпосередньо в Інтернеті стане неможливим [7]. Таким чином, необхідно звертатися до суду відповідно до ст. 151 Цивільного процесуального кодексу України із письмовою заявою про забезпечення позову із зазначенням причин, у зв'язку з якими потрібно забезпечити позов, та виду забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності, у цьому випадку таким заходом може бути заборона вчиняти певні дії [3].

Варто також зазначити, що на сьогодні почастишала практика звернення до Європейського суду з прав людини, оскільки серед українських судів існує досить велика проблема визначення пріоритетів при здійсненні правосуддя під час розгляду справ щодо свободи поширення інформації, можливості її обмеження, спростування недостовірної інформації та захисту честі й гідності людини. Така проблема пов'язана перш за все із недосконалістю нашого законодавства. Оскільки, на жаль, сьогоднішній стан законодавства дозволяє іноді неоднаково тлумачити правові норми, які регулюють захист особистих немайнових благ – честі, гідності та ділової репутації. Окрім того, згідно із сучасними стандартами захисту прав особи виникає необхідність забезпечення в Україні справедливої рівноваги при здійсненні конституційних прав на захист гідності та честі, з одного боку, та свободи слова – з іншого [9].

Для ефективного захисту прав та свобод людини в інформаційній сфері, у тому числі захисту честі, гідності та ділової репутації, потрібен відповідний правовий режим, у процесі створення якого варто у першу чергу враховувати такі особливості глобальної мережі:

1) Інтернет не є ні об'єктом, ні суб'єктом правового регулювання. Предметом регулювання є правовідносини між операторами та користувачами Інтернету як між собою, так і у взаємовідносинах з іншими особами та державними органами у зв'язку з передачею інформації та наданням послуг через Інтернет;

2) інформація, яка розміщується в мережі не підлягає обліку, а Інтернет одночасно є сферою та засобом протиправної діяльності;

3) відсутність персоніфікації автора інформації ускладнює у певних випадках процес визнання його суб'єктом, який несе відповідальність;

4) пов'язані з Інтернетом правовідносини мають «екстранаціональний» характер. Застосування локальних правових норм до таких правовідносин без урахування та зв'язку із законодавством інших країн може бути неефективним. Це обумовлює необхідність пріоритетної уваги до розробки правових норм на міжнародно-правовому рівні, шляхом укладання та виконання (у тому числі інкорпорування відповідних норм до українського законодавства) універсальних міжнародних угод;

5) певна кількість нормативних проблем, пов'язаних з Інтернетом, можуть і повинні бути вирішені без використання методів державно-правового регулювання, в тому числі на рівні організаційної взаємодії учасників «Інтернет-суспільства»;

б) соціальна значущість Інтернету як засобу практично необмеженого доступу до глобальних інформаційних ресурсів вимагає законодавчого (юридичного) закріплення норм та правил, які регулюють насамперед аспекти функціонування Інтернету;

7) багатоманітність та різноманітність правовідносин, так або інакше пов'язаних з Інтернетом, не дозволяє вирішити проблему шляхом лише внесення змін у діюче законодавство України. Необхідно створити «спеціальний» масив нормативно-правового регулювання. Розробити принципово нові законодавчі та інші нормативні акти, які враховуватимуть специфіку функціонування та розвитку мережі з метою забезпечення можливості її прямого, а не опосередкованого використання саме до відносин з приводу діяльності у мережі Інтернет.

Проаналізувавши стан законодавства відносно інформаційної безпеки, вважаємо, що для успішної протидії явищам, які виникають у інформаційній сфері Інтернет, необхідно:

1) визначити державну політику України щодо розвитку глобальної інформаційної мережі;

2) провести аналіз діючого законодавства України з метою визначення особливостей та ознак інформаційної системи Інтернет як об'єкта правової охорони з урахуванням відповідних цивільно-правових способів регулювання суспільних відносин; з'ясувати, чи є глобальна мережа Інтернет засобом масової інформації та у випадку визнання мережі такою, внести зміни до Закону України «Про засоби масової інформації в Україні»;

4) визначити правовий статус кожного із учасників інформаційних відносин, визначити механізм захисту честі, гідності та ділової репутації у випадку розповсюдження відомостей за допомогою мережевих технологій;

5) визначити правовий режим інформації, яка розміщується в Інтернеті або передається через надані в Інтернеті засоби обміну;

б) запобігати розповсюдженню образливої, непристойної або ганебної інформації, а також створити нормативні умови для ефективного виявлення та покарання осіб, які скоюють такі правопорушення;

7) розробити правовий режим та способи оперативного знищення ганебної інформації або її спростування з метою поновлення порушеного права, особливо у випадках, коли фізичний носій інформації (WWW-сервер) знаходиться за межами України.

Зазначені заходи, на нашу думку, можуть виступати певними гарантіями захисту честі, гідності та ділової репутації особи від посягань за допомогою мережі Інтернет.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: за станом на 12.04.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: за станом на 19.01.2013 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40. – Ст. 356.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 16.01.2004 № 1618-IV: за станом на 01.12.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40, / 40 – 42 /. – Ст. 492.

4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

5. Інструктивні вказівки Державного арбітражу СРСР «Об использовании в качестве доказательств по арбитражным делам документов, подготовленных с помощью электронно-вычислительной техники» від 29.06.1979 № И – 1 – 4: за станом на 01.07.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-4400-79

6. Воронов И.А. Защита чести, достоинства и деловой репутации от посягательств при помощи сети Интернет / И.А. Воронов // Вестник Луганского института внутренних дел МВД Украины: Спец. выпуск. – 2001. – № 1. – С. 210–213.

7. Диба І. Як «розпізнати» оціночне судження / І. Диба // Юридичний вісник України. – 2005. – № 24 (520) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.licasoft.com.ua/index.php?option=com_lica&href=0&-view=text&base=1&id=248497&menu=363509

8. Ямпольський В. Чи мають відповідати власники Інтернет-ресурсів за дописи інших осіб? / В. Ямпольський // Ліга. – 2013. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/vyampolskyu/article/11681.as>

9. Шторин О. Відповідальність за розповсюдження в мережі Інтернет інформації, що не відповідає дійсності та порочить честь, гідність та ділову репутацію / О. Шторин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://consultants.kiev.ua/vidpovidalnist-za-rozpovsyudzhennya-v-merezhi-internet-informaci%D1%97-shho-ne-vidpovidaye-dijsnosti-ta-porochit-chest-gidnist-ta-dilovu-reputaciyu/>

В статье рассматриваются проблемы правового регулирования защиты чести, достоинства, деловой репутации физического лица относительно распространения недостоверной информации в сети Интернет.

Ключевые слова: защита чести, достоинства, деловой репутации, Интернет, ответственность, физическое лицо, законодательство, судебная практика.

Article contains review of legal regulation issues of protection of honour, dignity and goodwill of an individual concerning dissemination of the information that is false in the Internet.

Key words: protection of honour, dignity, goodwill, Internet, responsibility, an individual, legislation, judicial practice.

Одержано 15.02.2013.